

स्थानीय न्यायिक समितिको

आर्थिक वर्ष २०७९/०८० को

प्रतिवेदन

(२०७९/०४/०१ - २०७९/०९/२७)

रैनादेवी छहरा गाउँपालिका
न्यायिक समितिको सचिवालय
छहरा, पाल्पा
२०७९ पुस

न्यायिक समितिका पदाधिकारीहरू

युवराज थापा
संयोजक
(गाउँपालिका उपाध्यक्ष)

गिता राना
सदस्य
(वडा सदस्य)

कविता खनाल
सदस्य
(वडा सदस्य)

कार्यकारी सारांश

नेपालको संविधानले तीनै तहका सरकारले राज्य शक्तिको प्रयोग गर्ने गरी भएको व्यवस्था अनुरूप धारा २१७ ले स्थानीय स्तरमा विवाद तथा न्याय निरूपणका लागि स्थानीय तहमा तीन सदस्यीय न्यायिक समिति रहने व्यवस्था गरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद ८ मा स्थानीय न्यायिक समितिको क्षेत्राधिकार समेत तोकेको छ । न्यायिक समितिबाट न्यायिक निरूपण गर्दा विवाद समाधानका वैकल्पिक उपायहरू अवलम्बन गर्दै जीत जीतको अवस्थामा पुन्याएर मेलमिलापको माध्यमबाट न्यायिक कार्य सम्पादन गरी सरकारप्रति जनविश्वास कायम गर्दै सामाजिक सहिष्णुता, एकता प्रवर्द्धनका साथै न्यायलाई छिटो, छरितो, सरल, कम खर्चिलो गराउनुपर्ने मुख्य ध्येय स्थानीय न्यायिक समितिको रहेको छ ।

नेपालको संविधान बमोजिम गठित न्यायिक समितिको कार्यसम्पादनका लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले दिएको क्षेत्राधिकार बमोजिम न्यायिक कार्य सम्पादन गर्न रैनादेवी छहरा गाउँपालिकाले तीन सदस्यीय न्यायिक समिति गठन, न्यायिक समितिको (कार्यविधि सम्बन्धी) ऐन, २०७५ समेत जारी गरी सोही बमोजिम कार्यान्वयन भैरहेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ५३(१) बमोजिम न्यायिक समितिबाट सम्पादित कार्यहरूको अभिलेखिकृत गरी प्रगति गाउँसभामा पेश गर्ने उद्देश्य तथा आगामी दिनमा स्थानीय तहमा हुने न्यायिक कार्यसम्पादनलाई अझ प्रभावकारी बनाउन न्यायिक समितिको क्षमता अभिवृद्धि तालिम, कानूनी जनशक्तिको व्यवस्था, वैज्ञानिक अभिलेखीकरण तथा व्यवस्थापन जस्ता पक्षको पर्याप्त व्यवस्था हुन सकेमा न्यायिक कार्यसम्पादनमा थप गुणस्तर आउने अपेक्षा समेत गर्दै यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

विद्यमान अवस्थाको समीक्षा

नेपालको संविधानले स्थानीय तहलाई न्यायिक अधिकार दिइसकेको अवस्थामा रैनादेवी छहरा गाउँपालिकाको न्यायिक समितिले कार्यसम्पादनका क्रममा विद्यमान अवस्थाको समीक्षा गर्दा सुधार गर्नुपर्ने पक्ष, सबल पक्ष, चुनौति र अवसरहरूलाई देहाय बमोजिम उल्लेख गरिएको छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्ष

- न्यायिक कार्य सम्पादन नियमित सेवा प्रवाह भन्दा विशिष्ट प्रकृतिको भएकाले सर्वप्रथम निर्वाचित पदाधिकारीहरूलाई निरन्तर व्यावसायिक तालिमको व्यवस्था गर्ने,
- न्यायिक कार्य सम्पादनका लागि आवश्यक कर्मचारी विकल्प सहितको छुट्टै व्यवस्था आवश्यक देखिन्छ,
- संस्थागत संयन्त्र र संस्थागत क्षमता विकासका लागि विशेष जोड दिन आवश्यक छ,
- स्थानीय तहमा हुने न्यायिक निरूपण कार्य मेलमिलाप प्रकृतिको हुने भएकाले छिटोछरितो र सर्वसुलभ बनाउनेतर्फ विशेष जोड दिनुपर्छ,
- स्थानीय न्यायिक समितिप्रति स्थानीयबासीको विश्वास अभिवृद्धि हुने खालका कार्यक्रममा जोड दिनुपर्छ ।
- छुट्टै इजलास कक्षको व्यवस्था गर्नु पर्ने ।

सबल पक्ष

- विगतमा स्थानीय भद्रभलाङ्गीद्वारा छिनोफानो हुने परिपाटीले गर्दा स्थानीयस्तरको न्यायिक समितिमा मुद्दा आई छलफल हुन सहज भएको ।
- धेरै पहिला देखि एकताबद्ध समाजको संरचना भएकाले मुद्दामा हारजित भन्दा पनि मेलमिलापबाटै समस्या समाधान गर्ने चाहना दुवै पक्षबाट देखिने गरेको ।
- मेलमिलाप समितिको कार्यसम्पादनका लागि आवश्यक ऐन, कानून, मेलमिलापकर्ता, वडास्तरमा मेलमिलाप केन्द्रको व्यवस्था भएको ।

चुनौती

- न्याय सम्पादनका क्रममा कानूनी ज्ञान र प्राविधिक ज्ञानको कमी हुने भएकाले वस्तुनिष्ठ निर्णय गर्नु,
- यथेष्ट प्रमाणको मूल्याङ्कन गरी न्यायिक फैसला गर्नु,
- चुनावबाट आएका जनप्रतिनिधि इजलासमा हुने भएकाले राजनीतिक पूर्वाग्रह बिना निर्णय हुन्छ भन्ने विश्वास दिलाउनु ।

अवसर

- जनताको सबैभन्दा नजिकको सरकार भएकाले स्थानीय न्यायिक समिति अदालती प्रक्रियाभित्र नरहे पनि न्यायिक निरूपणको प्रक्रियाको महत्वपूर्ण अङ्ग हुने भएकाले न्यायिक निरूपणको सुरुवाती अभ्यास गर्न,
- एकतामा बाँधिएको समाज पछिल्लो समय विभिन्न कारण, साना साना मतभेदका कारणसमेत विभाजित अवस्थामा जान लागेको अवस्थामा मेलमिलापमार्फत एकतामा बाँध्न,
- न्यायिक समितिबाट भएको फैसलामाथि जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन समेत लाग्ने भएकाले गम्भीर किसिमको मुद्दामा मेलमिलाप नगराई पीडितलाई न्याय दिलाउन,
- मूलप्रवाहिकरणभन्दा बाहिर रहेका, निमुखा, कमजोर वर्गको वकालत, पहलकदमी मार्फत न्यायपूर्ण समाज निर्माण गर्न,
- स्थानीय तहबाट हुने न्यायिक निरूपणको प्रकृति मेलमिलापमा जोड दिइएकाले एक पक्ष हार्ने र अर्को पक्षले जित्ने अवस्था कम हुने भएकाले न्यायिक समिति प्रतिको विश्वास आर्जन गर्न सकिने ।

ऐतिहासिक पृष्ठभूमि र न्यायिक अधिकार

नेपालको शासन प्रणाली एकात्मक हुँदा पनि हाल यस गाउँपालिकाभित्र पर्ने विभिन्न गाउँ वस्ती टोलहरूमा अहिलेकै स्थानीय तहको सरकारसँग मिल्दोजुल्दो प्रकृतिको संरचना थिए । नेपालकै सन्दर्भमा भन्ने हो भने स्थानीयस्तरमा न्यायिक अधिकारसम्बन्धी पृष्ठभूमि केलाउँदा स्थानीय शासनको विकासक्रम र संवैधानिक विकासक्रमको पृष्ठभूमिबाट प्रस्तुत गर्न सकिन्छ ।

नेपालमा संवैधानिक विकासक्रमको पृष्ठभूमिबाट हेर्दा स्थानीयस्तरको न्यायसम्पादनको संस्थागत, कानूनी तथा संरचनागत व्यवस्था भएको पाइन्छ । नेपालको पहिलो जारी संविधान नेपाल सरकार वैधानिक कानून, २००४ देखि हाल कार्यान्वयनमा रहेको नेपालको संविधानसम्म आइपुग्दासम्म भएको स्थानीयस्तरको न्यायिक अधिकार सम्बन्धी व्यवस्थालाई देहाय बमोजिम प्रस्तुत गर्न सकिन्छ:

अ) नेपाल सरकार वैधानिक कानून, २००४: स्थानीयस्तरमा न्याय सम्पादनको संस्थागत व्यवस्था नेपाल सरकार वैधानिक कानून, २००४ को धार ४८ मा उल्लेख भएको पाइन्छ जसमा “ईन्साफ शीघ्र र सुलभ हिसाबसँग दिइने प्रवन्ध हुनेछ । शुरुका देवानी र फौजदारी मुद्दाहरू ऐन र नियमले तोकिने बन्देज र रेखदेखमा रही ग्राम पञ्चायतहरूले गर्नेछन्” भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ ।

आ) नेपालको अन्तरिम शासन विधान, २००७ को धारा ६ मा ग्राम पञ्चायतको व्यवस्था गरी ग्राम पञ्चायतलाई स्थानीय शासन संस्थाको रूपमा मान्यता दिई आवश्यक अधिकार दिने व्यवस्था गरेको पाइन्छ ।

- इ) नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०१५ मा स्थानीय शासन सम्बन्धी कुनै पनि संस्थागत व्यवस्था भएको पाइँदैन।
- ई) नेपालको संविधान, २०१९ को भाग ८ धारा ३० र ३१ मा गाउँ पञ्चायत र नगरपञ्चायतको व्यवस्था गरियो। जसमा गाउँ र नगर पञ्चायतको काम, कर्तव्य र अधिकार कानूनद्वारा व्यवस्थित हुने उल्लेख गरिएको थियो। यसमा भएका समय समयका सुधार र संशोधनबाट स्थानीय तहमा गाउँ र नगर पञ्चायतलाई स्थानीयस्तरका कुलो, पैनी, बाँध, साँध सीमाना, लेनदेन, कुटपिट आदि मुद्दाहरूको सुनुवाई गर्ने अधिकार दिएको पाइन्छ।
- उ) नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४८: नेपालमा प्रजातन्त्रको पुनर्स्थापना पश्चात जारी भएको नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ मा विकेन्द्रिकरण र स्थानीय निकाय सम्बन्धी अवधारणालाई आत्मसात गरिएको थियो । साथै, स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ को दफा ३० र १०१ मा न्याय निरुपण सम्बन्धी व्यवस्था गरिएको भए पनि राजपत्रमा सूचना प्रकाशित नहुँदा कार्यान्वयन हुन सकेन ।
- ऊ) नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा १३९ (१) मा स्थानीयस्तर देखि नै जनताको सार्वभौमसत्ताको प्रयोग गर्न अनुकूलको वातावरण बनाई लोकतन्त्रको स्थानीयस्तर देखि नै संस्थागत विकास, अधिकार निक्षेपण र विकेन्द्रिकरणको आधारमा स्थानीय स्वायत्त शासनका व्यवस्था गरेको पाइन्छ ।
- ऋ) नेपालको संविधान: २०७३ असोज ३ गते जारी नेपालको संविधानको धारा २१७ मा न्यायिक समितिको व्यवस्था गरेको छ । संविधानतः न्यायिक समितिले स्थानीयस्तरका विवाद तथा मुद्दाहरूलाई सुरु कारबाही गरी मेलमिलापको माध्यमबाट निरुपण गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ।

समितिको कार्यसम्पादनका आधारहरू

संस्थागत प्रबन्ध

कानून बमोजिम आफ्नो अधिकारक्षेत्र भित्रका विवाद निरूपण गर्न रैनादेवी छहरा गाउँपालिकामा नेपालको संविधानको धारा २१७ बमोजिम देहाय बमोजिमको तीन सदस्यीय न्यायिक समितिको गठन भएको छ ।

उपाध्यक्ष श्री युवराज थापा	-	संयोजक
वडा सदस्य श्री गिता राना	-	सदस्य
वडा सदस्य श्री कविता खनाल	-	सदस्य

संगठनात्मक स्वरूप र जनशक्ति

रैनादेवी छहरा गाउँपालिकाले नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ४८ बमोजिम न्यायिक समितिले उजुरीको कारबाही किनारा गर्दा अपनाउनुपर्ने कार्यविधिका सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको ऐन, २०७५ जारी गरेको छ। कार्यविधिमा व्यवस्था भए बमोजिम भने न्यायिक समितिको सचिवालयमा काम गर्ने गरी कर्मचारीलाई जिम्मेवारी समेत तोकिएको छ ।

न्यायिक समितिको अधिकार क्षेत्र

नेपालको संविधानको धारा २१७ बमोजिम गठन हुने स्थानीय न्यायिक समितिलाई स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ४७ बमोजिम देहायका विवादको निरूपण गर्ने अधिकार हुनेछ भन्ने व्यवस्था गरेको छ ।

- (क) आलीधुर, बाँध पैनी, कुलो वा पानीघाटको बाँडफाँड तथा उपयोग,
- (ख) अर्काको बाली नोक्सानी गरेको,
- (ग) चरन, घाँस, दाउरा,
- (घ) ज्याला मजुरी नदिएको,
- (ङ) घरपालुवा पशुपक्षी हराएको वा पाएको,
- (च) जेष्ठ नागरिकको पालनपोषण तथा हेरचाह नगरेको,
- (छ) नाबालक छोरा छोरी वा पति—पत्नीलाई इज्जत आमद अनुसार खान लाउन वा शिक्षा दीक्षा नदिएको

- (ज) वार्षिक पच्चीस लाख रुपैयाँसम्मको बिगो भएको घर बहाल र घर बहाल सुविधा,
- (झ) अन्य व्यक्तिको घर, जग्गा वा सम्पतिलाई असर पर्ने गरी रुख बिरुवा लगाएको,
- (ञ) आफ्नो घर वा बलेसीबाट अर्काको घर, जग्गा वा सार्वजनिक बाटोमा पानी झारेको,
- (ट) सधियारको जग्गा तर्फ झ्याल राखी घर बनाउनु पर्दा कानून बमोजिम छोड्नु पर्ने परिमाणको जग्गा नछोडी बनाएको,
- (ठ) कसैको हक वा स्वामित्वमा भए पनि परापूर्वदिखि सार्वजनिक रूपमा प्रयोग हुदै आएको बाटो, वस्तुभाउ निकाल्ने निकास, वस्तुभाउ चराउने चौर, कुलो, नहर, पोखरी, पाटी पौवा, अन्त्यष्टि स्थल, धार्मिक स्थल वा अन्य कुनै सार्वजनिक स्थलको उपयोग गर्न नदिएको वा बाधा पुऱ्याएको,
- (ड) सङ्घीय वा प्रदेश कानूनले स्थानीय तहबाट निरूपण हुने भनी तोकेका अन्य विवाद ।

(२) न्यायिक समितिलाई देहायका विवादहरूमा मेलमिलापको माध्यमबाट मात्र विवादको निरूपण गर्ने अधिकार हुनेछः—

- (क) सरकारी, सार्वजनिक वा सामुदायिक बाहेक एकाको हकको जग्गा अर्कोले चापी, मिची वा घुसाई खाएको,
- (ख) सरकारी, सार्वजनिक वा सामुदायिक बाहेक आफ्नो हक नपुग्ने अरुको जग्गामा घर वा कुनै संरचना बनाएको,
- (ग) पति—पत्नीबीचको सम्बन्ध विच्छेद,
- (घ) अड्भङ्ग बाहेकको बढीमा एक वर्षसम्म कैद हुन सक्ने कुटपिट,
- (ङ) गाली बेइज्जती,
- (च) लुटपिट,
- (छ) पशुपक्षी छाडा छाडेको वा पशुपक्षी राख्दा वा पाल्दा लापरबाही गरी अरुलाई असर पारेको,
- (ज) अरुको आवासमा अनधिकृत प्रवेश गरेको,
- (झ) अर्काको हक भोगमा रहेको जग्गा आबाद वा भोग चलन गरेको,
- (ञ) ध्वनी प्रदुषण गरी वा फोहोरमैला फ्याकी छिमेकीलाई असर पुऱ्याएको,
- (ट) प्रचलित कानून बमोजिम मेलमिलाप हुन सक्ने व्यक्ति बादी भई दायर हुने अन्य देवानी र एक वर्षसम्म कैद हुन सक्ने फौजदारी विवाद ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको विवादको सम्बन्धमा पक्षले चाहेमा सिधै अदालतमा मुद्दा दायर गर्न बाधा परेको मानिने छैन ।

(४) यस दफामा उल्लिखित विवादमा प्रचलित कानूनमा मुद्दा हेर्ने निकाय समक्ष निवेदन दिने कुनै हदम्याद तोकिएकोमा सोही म्यादभित्र र कुनै हदम्याद नतोकिएकोमा त्यस्तो कार्य भएको भए गरेको मितिले पैंतीस दिनभित्र न्यायिक समिति समक्ष निवेदन दिनुपर्नेछ ।

स्पष्टीकरण: यस परिच्छेदको प्रयोजनका लागि निवेदन भन्नाले उजुरी वा फिरादलाई समेत जनाउँछ ।

४८. अधिकारक्षेत्रको प्रयोग: (१) न्यायिक समितिको अधिकारक्षेत्रको प्रयोग न्यायिक समितिको संयोजक र सदस्यहरूले सामूहिक रूपले गर्नेछन् र बहुमतको राय न्यायिक समितिको निर्णय मानिनेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि न्यायिक समितिको संयोजक र अर्को एक जना सदस्यको उपस्थिति भएमा विवादको कारबाही र किनारा गर्न सकिनेछ ।

(३) न्यायिक समितिको संयोजक बाहेक अरु दुई जना सदस्यको उपस्थिति भएमा विवादको किनारा गर्न बाहेक अरु कारबाही गर्न सकिनेछ ।

(४) कुनै कारणले संयोजकको पद रिक्त भएमा न्यायिक समितिमा रहेका अन्य दुई जना सदस्यको सर्वसम्मतिमा विवादको कारबाही र किनारा गर्न सकिनेछ ।

(५) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै विवादको सम्बन्धमा न्यायिक समितिको संयोजक वा कुनै सदस्यको निजी सरोकार वा स्वार्थ गासिएको वा त्यस्तो संयोजक वा सदस्यको नाताभित्रका व्यक्ति विवादको पक्ष भएमा निजबाट सो विवादको कारबाही र किनारा हुन सक्ने छैन ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम कुनै संयोजक वा सदस्यले हेर्न नमिल्ने विवादको हकमा त्यस्तो संयोजक वा सदस्य बाहेकका अन्य सदस्यले विवादको कारबाही र किनारा गर्न सक्नेछन् । संयोजक र सबै सदस्यले त्यस्तो विवादको कारबाही र किनारा गर्न नमिल्ने भएमा सम्बन्धित सभाले तीन जना सदस्यलाई सो विवादको मात्र कारबाही र किनारा गर्ने गरी तोक्नु पर्नेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिमको विवादको कारबाही र किनारा गर्दा तीन जना सदस्यमध्येको जेष्ठ सदस्यले न्यायिक समितिको संयोजक भई काम गर्नेछ ।

रैनादेवी छहरा गाउँपालिकाको गाउँसभाबाट जारी न्यायिक समितिको कार्यविधि ऐन, २०७५ को दफा ६ मा समितिले हेर्ने अधिकार र दफा ७ मा समितिको अधिकार क्षेत्र सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ । ऐ.ऐ.

ऐनको दफा ६ बमोजिम समितिलाई देहाय बमोजिमको उजुरीहरूमा कारवाही र किनारा गर्ने अधिकार रहनेछः

- (क) न्यायिक समितिको कार्यविधि ऐन, २०७५को दफा ४७ अन्तर्गतको उजुरी,
- (ख) मेलमिलाप ऐन, २०६८ अनुसार मेलमिलापको लागि गाउँपालिका/नगरपालिकामा प्रेषित उजुरी,
- (ग) संविधानको अनुसूची-८ अन्तर्गतको एकल अधिकार अन्तर्गत सभाले बनाएको कानून बमोजिम निरूपण हुने गरी सिर्जित उजुरी, तथा
- (घ) प्रचलित कानूनले गाउँपालिका/नगरपालिकाले हेर्ने भनि तोकेका उजुरीहरू ।

यसै गरी न्यायिक समितिको कार्यविधि ऐन, २०७५ को दफा ७ मा समितिको क्षेत्राधिकार स्पष्ट गरिएको छ। ऐनको दफा ७ मा भएको व्यवस्था अनुसार समितिले दफा ६ अन्तर्गतका मध्ये देहाय बमोजिमका उजुरीहरूमा मात्र क्षेत्राधिकार ग्रहण गर्ने तथा कारवाही किनारा गर्नेछः

- (क) व्यक्तिको हकमा उजुरीका सबै पक्ष गाउँपालिका/नगरपालिकाको भैगोलिक क्षेत्राधिकार भित्र बसोबास गरिरहेको,
- (ख) प्रचलित कानून र संविधानको भाग ११ अन्तर्गतको कुनै अदालत वा न्यायाधीकरण वा निकायको क्षेत्राधिकार भित्र नरहेको,
- (ग) गाउँपालिका/नगरपालिकाको क्षेत्राधिकार भित्र परेका कुनै अदालत वा निकायबाट मेलमिलाप वा मिलापत्रको लागि प्रेषित गरिएको,
- (घ) अचल सम्पत्ति समावेश रहेको विषयमा सो अचल सम्पत्ति गाउँपालिका/नगरपालिकाको भैगोलिक क्षेत्राधिकार भित्र रहिरहेको, तथा
- (ङ) कुनै घटनासँग सम्बन्धित विषयवस्तु रहेकोमा सो घटना गाउँपालिकाको भैगोलिक क्षेत्रभित्र घटेको ।

कार्यसम्पादन प्रक्रिया

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ४९ देखि ५३ सम्म स्थानीय न्यायिक समितिले देहाय बमोजिम कार्यसम्पादन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छः

(१) न्यायिक समितिले आफू समक्ष पेश भएको विवादको निवेदन दर्ता गरी दर्ताको निस्सा सम्बन्धित पक्षलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(२) न्यायिक समितिले आफू समक्ष पेश भएको विवादको निवेदनको कारवाही र किनारा गर्दा सम्भव भएसम्म मेलमिलाप गर्न प्रोत्साहित गरी दुवै पक्षको सहमतिमा मिलापत्र गराउनु पर्नेछ ।

पक्षहरूबिच मिलापत्र हुन नसकेमा दफा ४७ को उपदफा (१) मा उल्लिखित विवादमा न्यायिक समितिले कानून बमोजिम विवादको कारबाही र किनारा गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम मिलापत्र गराउँदा न्यायिक समितिले आफूले सूचीकृत गरेको मेलमिलापकर्ताबाट गराउनु पर्नेछ ।

(४) न्यायिक समितिले दफा ४७ को उपदफा (२) मा उल्लिखित विवादमा प्रतिवादी उपस्थित भएको मितिले तीन महिनाभित्र मेलमिलापको माध्यमबाट टुङ्ग्याउनु पर्नेछ । सो अवधिभित्र मेलमिलाप हुन नसकेमा सोही व्यहोरा उल्लेख गरी पक्षलाई अदालत जान सुनाई विवाद र सोसँग सम्बन्धित मिसिल कागज र प्रमाण समेत सम्बन्धित अदालतमा पठाइदिनु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम पक्ष हाजिर हुन आएमा सम्बन्धित अदालतले प्रचलित कानून बमोजिम सो मुद्दाको कारबाही र किनारा गर्नु पर्नेछ ।

(६) न्यायिक समितिले आफू समक्ष परेको विवादमा बादीले प्रतिवादीको नाममा कुनै बैंक, कम्पनी, वित्तीय संस्था वा अन्य कुनै निकायमा रहेको खाता, निक्षेप वा प्रतिवादीले पाउने कुनै रकम यथास्थितिमा राखी कसैलाई भुक्तानी नगर्न नगराउन वा प्रतिवादीको हक भोगको कुनै अचल सम्पत्ति कसैलाई कुनै पनि व्यहोराले हक हस्तान्तरण गर्नबाट रोक्का गर्नको लागि निवेदन दिएकोमा न्यायिक समितिले प्रारम्भिक जाचबुझबाट सो बमोजिम गर्न उपयुक्त देखेमा अवधि तोकी रोक्काको लागि सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाउन सक्नेछ र त्यसरी लेखी पठाएकोमा सो बमोजिम रोक्का गरी त्यसको जानकारी न्यायिक समितिलाई दिनु पर्नेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम रोक्का भएकोमा प्रतिवादीले त्यस्तो रोक्का फुकुवा गर्नको लागि न्यायिक समिति समक्ष निवेदन दिएमा सो समितिले त्यस्तो निवेदन बमोजिम रोक्का फुकुवा गर्न मनासिब देखेमा रोक्का फुकुवाको लागि सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाउन सक्नेछ र त्यसरी लेखी पठाएकोमा सो बमोजिम रोक्का फुकुवा गरी त्यसको जानकारी न्यायिक समितिलाई दिनु पर्नेछ ।

(८) दफा ४७ बमोजिम न्यायिक समितिले अधिकारक्षेत्र प्रयोग गर्दा पति पत्नी बिचको वा जेष्ठ नागरिकको संरक्षण सम्बन्धी विवादमा पीडित, निजको नाबालक सन्तान वा निजसँग आश्रित अन्य कुनै व्यक्तिको हितको लागि सम्बन्धित पक्षलाई देहायको अन्तरिम संरक्षणात्मक आदेश समेत दिन सक्नेछः—

(क) पीडितलाई निज बसी आएको घरमा बसोबास गर्न दिन, खान लाउन दिन, कुटपिट नगर्न तथा शिष्ट र सभ्य व्यवहार गर्न,

(ख) पीडितलाई शारीरिक वा मानसिक चोट पुगेको भएमा उपचार गराउन,

- (ग) पीडितलाई अलग रूपमा बसोबासको प्रबन्ध गर्नु पर्ने देखिएमा सोको व्यवस्था गर्न र त्यसरी अलग बस्दा निजको भरणपोषणको लागि उचित व्यवस्था गर्न,
- (घ) पीडितलाई गालीगलौज गर्ने, धम्की दिने वा असभ्य व्यवहार गर्ने कार्य नगर्न, नगराउन,
- (ङ) पीडितको हित र सुरक्षाको लागि अन्य आवश्यक र उपयुक्त कुरा गर्न वा गराउन

(९) दफा ४७ बमोजिमको कुनै विवाद सम्बन्धमा न्यायिक समितिमा कुनै निवेदन परेकोमा प्रचलित कानूनमा मुद्दा हेर्ने निकाय समक्ष प्रतिवादी उपस्थित हुनु पर्ने म्याद किटिएको भए सोही म्यादभित्र र म्याद किटिएको नभएमा बाटाका म्याद बाहेक पन्ध्र दिनभित्र प्रतिवादी आफै वा आफ्नो वारेस मार्फत लिखित व्यहोरा सहित न्यायिक समिति समक्ष उपस्थित हुनु पर्नेछ ।

(१०) दफा ४७ बमोजिमको विवादमा न्यायिक समितिले मेलमिलाप गराउने प्रयोजनको लागि प्रत्येक वडामा मेलमिलाप केन्द्र गठन गर्न सक्नेछ ।

(११) कुनै वडामा एकभन्दा बढी मेलमिलाप केन्द्र भएमा न्यायिक समितिले विवादको पक्षहरूले रोजेको वा सो विषयमा पक्षहरूबीच सहमति नभएमा सो वडाको कुनै मेलमिलाप केन्द्रमा मेलमिलापद्वारा विवाद समाधानको लागि पठाउन सक्नेछ ।

(१२) न्यायिक समितिले विवादको निवेदनमा कारबाही र किनारा गर्दा निवेदनको दर्ता, त्यस्तो विवादको आवश्यक जाचबुझ तथा कारबाही, म्याद तामेली, पक्षहरू उपस्थित गराउने तथा मिलापत्र गराउने प्रक्रिया, विवादको किनारा गर्नु पर्ने अवधि, लगत कट्टा गर्ने लगायतका विवादको निरूपण सम्बन्धी अन्य कार्यविधि स्थानीय कानून बमोजिम हुनेछ ।

५०. लिखित जानकारी दिनु पर्ने: न्यायिक समितिबाट विवादको अन्तिम निर्णय भएको मितिले पैंतीस दिनभित्र सम्बन्धित पक्षलाई सो निर्णयको प्रमाणित प्रतिलिपि उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

५१. पुनरावेदन गर्न सक्ने: न्यायिक समितिबाट भएको निर्णयमा चित्त नबुझ्ने पक्षले निर्णयको जानकारी पाएको मितिले पैंतीस दिनभित्र सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

५२. मिलापत्र वा निर्णय कार्यान्वयन गर्ने: (१) कार्यपालिकाले न्यायिक समितिबाट भएको मिलापत्र वा निर्णयको तत्काल कार्यान्वयन गर्नु, गराउनु पर्नेछ ।

(२) न्यायिक समितिबाट भएको मिलापत्र वा निर्णय कार्यान्वयन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था स्थानीय कानून बमोजिम हुनेछ ।

५३. अभिलेख राख्नु पर्ने: (१) गाउँपालिकाले न्यायिक समितिबाट मिलापत्र वा निर्णय भएका विवादसँग सम्बन्धित लिखत, मिलापत्र वा निर्णयको अभिलेख व्यवस्थित र सुरक्षित रूपमा राख्नु पर्नेछ ।

(२) न्यायिक समितिले आफूले गरेको कामको वार्षिक विवरण अध्यक्षमार्फत सम्बन्धित सभामा पेश गर्नु पर्नेछ ।

मेलमिलाप केन्द्र

रैनादेवी छहरा गाउँपालिकाकाले सबै वडास्तरमा मेलमिलापकर्ताको व्यवस्था गर्न मेलमिलापकर्ताहरूको तालिम सञ्चालन गरी न्यायिक समितिका सदस्यहरूसमेतलाई तालिम प्रदान गरेको थियो । सबै वडाबाट कम्तिमा दुई जना पर्ने गरी मेलमिलापकर्ता तयार गरेपछि देहाय बमोजिम मेलमिलाप केन्द्र स्थापना भई सञ्चालन भैरहेका छन् ।

क्र.सं.	मेलमिलाप केन्द्र रहेको स्थान	वडा नं.	कैफियत
१	सिद्धेश्वर (वडा कार्यालय)	१	
२	सोमादी (वडा कार्यालय)	२	
३	भुवनपोखरी (वडा कार्यालय)	३	
४	छहरा (वडा कार्यालय)	४	
५	मुझुङ्ग (वडा कार्यालय)	५	
६	जुठापौवा (वडा कार्यालय)	६	
७	बल्डेङ्गगढी (वडा कार्यालय)	७	
८	सत्यवती (वडा कार्यालय)	८	

मेलमिलापकर्ताहरूको अद्यावधिक सूची

नेपालको संविधा र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले दिएको अधिकार बमोजिम स्थानीय तहको न्यायिक समितिको कार्यसम्पादनका लागि रैनादेवी छहरा गाउँसभाद्वारा पारित रैनादेवी छहरा गाउँपालिकाको न्यायिक समितिले उजुरीको कारबाही किनारा गर्दा अपनाउनुपर्ने कार्यविधिका सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको ऐन, २०७५ को दफा ५९, बमोजिम मेलमिलापकर्ताको रूपमा कार्य गर्न आर्थिक वर्ष २०७७।०७८ मा अद्यावधिक भएका मेलमिलापकर्ताहरूको विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ

क्र.सं.	मेलमिलापकर्ताको नाम	मोवाईल नं.	स्थायी वतन	कैफियत
१	शिव प्रसाद न्यौपाने		रैनादेवी छहरा - १	

२	एकदेव ज्ञवाली		रैनादेवी छहरा — १	
३	रिमा वि.क.		रैनादेवी छहरा — ३	
४	सुकमाया श्रेष्ठ	९८४६४७४१६३	रैनादेवी छहरा — ३	
५	रिता शर्मा	९८६०७३८७०७	रैनादेवी छहरा — ३	
६	जित कुमारी रेश्मी		रैनादेवी छहरा — ८	
७	हिमा गाहा		रैनादेवी छहरा — ८	
८	देवी प्रसाद पौड्याल		रैनादेवी छहरा — ४	
९	हस्त बहादुर खत्री		रैनादेवी छहरा — ८	
१०	फर्सुराम पोखरेल	९८६६४३८४९०	रैनादेवी छहरा — २	
११	माया वि.क.		रैनादेवी छहरा — ५	
१२	भावना कुँवर		रैनादेवी छहरा — ५	
१३	सिता के.सि.		रैनादेवी छहरा — ५	
१४	नारायण प्रसाद भण्डारी		रैनादेवी छहरा — २	
१५	ओम बहादुर दर्लामी		रैनादेवी छहरा — १	
१६	लिला बहादुर रास्कोटी		रैनादेवी छहरा — ६	
१७	तुल्सा कार्की		रैनादेवी छहरा — ७	
१८	लक्ष्मी कामी		रैनादेवी छहरा — ७	
१९	निम प्रसाद आचार्य		रैनादेवी छहरा — ६	

प्रगति विवरण

सम्पादित क्रियाकलापहरू

२०७९ श्रावण देखि २०७९ पौष २७ सम्म गत वर्षको जिम्मेवारी सरेको समेत २ वटा उजुरीहरू बाँकी रहेका छन्।

तपसिल

गत आ.व.को अल्या सहित कुल पेश भएका उजुरी संख्या	दरपीठ गरिएको संख्या	उजुरी फिर्ता/संख्या	मेलमिलाप हुन नसकी सम्बन्धित निकायमा पठाइएको संख्या	उजुरी फछ्यौट भई लगत कट्टा गरिएको संख्या	छलफलको क्रममा रहेको संख्या	कारवाही नभएको संख्या
२	०	०	०	०	२	०

उजुरीको प्रकृतिको आधारमा सबैभन्दा बढी घरायसी विवाद सम्बन्धी उजुरी दर्ता भएका छन् ।

क्र. सं.	उजुरीको प्रकृति	अल्या उजुरी	यस वर्षको उजुरी	जम्मा उजुरी संख्या	फछ्यौट संख्या	फछ्यौट किसिम	कैफियत
१	घरेलु हिंसा	०	०	०	०		
२	घरायसी विवाद	१	१	२	०		
३	लेनदेन	०	०	०	०		
४	जग्गा/साँधी विवाद	०	०	०	०		
५	साधन स्रोत उपभोग विवाद	०	०	०	०		

न्यायिक समितिको बैठक

आर्थिक वर्ष २०७९।०८० मा छलफल सम्बन्धी १ वटा र न्यायिक समितिको बैठक १ पटक सम्पन्न भएको छ । सो समितिको कानूनी सल्लाहकारको रूपमा केहर सिंह रानालाई मनोनित गरिएको छ ।

अनुगमन तथा प्रतिवेदन

आर्थिक वर्ष २०७९।०८० मा न्यायिक समितिले सम्पादन गरेका कामहरूको प्रतिवेदन तयार गरी गाउँसभामा समेत छलफलका लागि पेश गरिने छ ।

निर्णय कार्यान्वयन र कार्यसम्पादन

न्यायिक समिति समक्ष आर्थिक वर्ष २०७९।०८० मा दर्ता भएका नालिश उजुरीहरू सम्बन्धी भएका निर्णय र कार्य सम्पादनको संक्षिप्त विवरण देहाय बमोजिम रहेको छः

क्र.सं.	दर्ता मिति	विषय/ प्रकृति	निवेदक	प्रतिवादी	फछ्यौट मिति	निर्णयकर्ताहरू	निर्णयको संक्षिप्त व्यहोरा
१		घरायसी विवाद	गिता भण्डारी	आशा भण्डारी	-		परिवारका सदस्यहरूसँग पुनः छलफलका लागि बस्ने

मिलापत्र र निर्णय कार्यान्वयन

न्यायिक समितिमा दर्ता भएका नालिशहरूमध्ये सबै उजुरीहरू मेलमिलाप हुने गरी अगाडि बढाइएको छ भने सम्बन्धित वडाको मेलमिलाप केन्द्रमा आएका उजुरीहरू मेलमिलापकर्ता मार्फत किनारा भई सोही बमोजिम कार्यान्वयन भएका छन् ।

न्यायिक समितिबाट भएका फैसला र उजुरीहरुमाथि समिति समक्ष फैसला पुनरावेदन गर्न, अन्य निकायमा जान नक्कल उतार माग नभएको र पुनरावेदनका लागि कुनै पनि निवेदन नपरेकाले निर्णयको पूर्ण कार्यान्वयनको विश्वास गरिएको छ यद्यपी निर्णय कार्यान्वयनको अध्यावधिक अभिलेख राखिएको छैन ।

नक्कल उतार मागको विवरण

आ.व. २०७९/८० मा न्यायिक समितिको फैसलाको नक्कल माग गरेका निवेदकहरु

निवेदन द.नं.	निवेदन दर्ता मिति	उजुरीको विषय/प्रकृति	निवेदकको नाम थर	वादी	प्रतिवादी	निर्णयको प्रतिलिपी बुझिलिनेको नाम थर	हस्ताक्षर
निर्णयको नक्कल माग नभएको							

फैसला पुनरावेदनको विवरण

आ.व. २०७९/८० मा न्यायिक समितिको निर्णय उपर पुनरावेदनका लागि उजुरी परेका निवेदनहरु

निवेदन द.नं.	निवेदन दर्ता मिति	उजुरीको विषय/प्रकृति	निवेदकको नाम थर	वादी	प्रतिवादी	निर्णयको प्रतिलिपी बुझिलिनेको नाम थर	हस्ताक्षर
पुनरावेदनका लागि निर्णयको नक्कल माग नभएको							

स्थानीय न्यायिक समितिबाट भएका न्यायिक निर्णयउपर पुनरावेदन गर्ने निकाय जिल्ला अदालत भएकाले आ.व. २०७९/८० मा पुनरावेदनका लागि उजुरी भएको जानकारी प्राप्त नभएको ।

निश्कर्ष र सुझाव

निश्कर्ष

नेपालको संविधानले तीनै तहका सरकारले राज्य शक्तिको प्रयोग गर्ने गरी भएको व्यवस्था अनुरूप धारा २१७ ले स्थानीय स्तरमा विवाद तथा न्याय निरूपणका लागि गाउँपालिकाका तीन सदस्यीय न्यायिक समिति रहने व्यवस्था गरेको छ । नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ र अन्य नीति तथा कानून बमोजिम न्यायिक समितिबाट न्यायिक निरूपण गर्दा विवाद समाधानका वैकल्पिक उपायहरू अवलम्बन गर्दै जीत जीतको अवस्थामा पुन्याएर मेलमिलापको माध्यमबाट गरी सरकारप्रति जनताको विश्वास दिलाउने कार्य समेत न्यायिक समितिले गर्दछ ।

आगामी दिनमा स्थानीय तहमा हुने न्यायिक कार्यसम्पादनलाई अझ प्रभावकारी बनाउन न्यायिक समितिको क्षमता अभिवृद्धि तालिम, कानूनी जनशक्तिको व्यवस्था, वैज्ञानिक अभिलेखीकरण तथा व्यवस्थापन जस्ता पक्षको पर्याप्त व्यवस्था हुन सकेमा न्यायिक कार्यसम्पादनमा थप गुणस्तर आउने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

सुझाव

न्यायपूर्ण र सबैले अपनत्व गर्ने खालको समाज निर्माण गर्नु सरकारको नैतिक दायित्व हुन जान्छ । आफ्ना हक अधिकारहरूको निर्वाध प्रयोग गरी सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउनु व्यक्ति/नागरिकको मानव अधिकारको विषय समेत हो । सोही कुरालाई प्रवर्द्धन गर्ने गरी नजिकको सरकारले न्यायिक निरूपण गर्ने प्रकृतिको संयन्त्र न्यायिक समितिको संरचना स्थानीय तहमा संविधानले नै व्यवस्था गरेको छ । न्यायिक समिति प्रभावकारी भएन भने उल्लिखित उद्देश्य पूर्ति हुन नसक्ने भएकाले न्यायिक समितिको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन प्रभावकारी हुनु आवश्यक हुन्छ । न्यायिक समितिको प्रभावकारिताका लागि देहाय बमोजिमका सुझावहरू पेश गरिएको छः

- न्याय निरूपणका लागि मिसिल अध्ययन तथा मामिला विश्लेषणका लागि न्यायिक समितिका पदाधिकारीहरूको न्याय सम्पादन सम्बन्धी पर्याप्त ज्ञान, सीप आवश्यक पर्ने भएकाले सो सम्बन्धी तालिम तथा प्रशिक्षणको व्यवस्था मिलाउने,
- न्यायिक समितिको सचिवालयमा कानून सम्बन्धी ज्ञान भएको, परिवर्तन नहुने किसिमको कर्मचारीको व्यवस्था गर्ने,
- न्यायिक समितिको निर्णय कार्यान्वयनको अभिलेख राख्ने र समय समयमा प्रतिवेदन प्रकाशन गर्ने,

- समितिले कार्यसम्पादन गर्दा निस्सा दिने, पेशी तोक्ने जस्ता क्रियाकलापहरूलाई पनि अभ्यासमा लैजाने,
- वडा कार्यालयमा स्थापित मेलमिलाप केन्द्रको प्रभावकारी व्यवस्थापन गरी मेलमिलापकर्ताहरूलाई बेला बेलामा पुनर्ताजगी तालिम प्रदान गर्ने,
- संघीय तथा प्रदेश तहबाट बेलाबखतमा गाउँपालिका तथा वडाका जनप्रतिनिधी तथा कर्मचारीहरूलाई न्याय कानून सम्बन्धी प्रशिक्षण दिने,
- न्यायिक समितिका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरूलाई अन्य पालिकाका न्यायिक समिति तथा न्यायिक निकायमा अध्ययन, अवलोकन भ्रमण तथा अनुभव आदानप्रदान सम्बन्धी कार्यक्रम व्यवस्था गर्ने,
- विशेष प्रकृतिका मुद्दामा छलफल गर्न खुला इजलास, बन्द इजलासको व्यवस्था गर्ने ।

धन्यवाद !

रैनादेवी छहरा गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
छहरा, पाल्पा

लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

सम्पर्क फोन: ९८५७०७२०२५,
९८५७०८१८१६

इमेल: info@rainadevichhaharamun.gov.np, rainadevichhaharamun@gmail.com

वेबसाइट: www.rainadevichhaharamun.gov.np